

دانشگاه تهران

پردیس بین المللی کیش

تحلیل ابعاد حقوق خون از منظر حقوق خصوصی

نگارش

مریم احمدی پرتوی

استاد راهنما

دکتر فریدون نهربینی

رساله برای دریافت درجه دکتری

در رشته حقوق خصوصی

شهریور ماه ۱۳۹۶

دانشگاه تهران

پردیس بین المللی کیش

تحلیل ابعاد حقوق خون از منظر حقوق خصوصی

نگارش

مریم احمدی پرتوی

استاد راهنما

دکتر فریدون نهرینی

استاد مشاور

دکتر حسن بادینی

رساله برای دریافت درجه دکتری

در رشته حقوق خصوصی

شهریور ماه ۱۳۹۶

گروه آموزشی حقوق
گواهی دفاع از رساله دکتری تخصصی

هیأت داوران، رساله دکتری دانشجو: خانم مریم احمدی پرتوی

در رشته: حقوق خصوصی

با عنوان: تحلیل ابعاد حقوق خون از منظر حقوق خصوصی

در تاریخ: ۱۳۹۶/۰۶/۲۹

و درجه: بسیار خوب ارزیابی نمود.

ردیف	مشخصات هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	امضاء
۱	استاد راهنما	دکتر فریدون نهرینی	دانشیار	دانشگاه تهران	
۲	استاد مشاور	دکتر حسن بادیانی	دانشیار	دانشگاه تهران	
۳	استاد داور داخلی	دکتر حسن جعفری تبار	دانشیار	دانشگاه تهران	
۴	استاد داور داخلی	دکتر علیرضا آذربایجانی	استادیار	دانشگاه تهران	
۵	استاد داور خارجی	دکتر عباس قاسمی حامد	استاد	دانشگاه شهید بهشتی	
۶	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر آلبرت بغزیان	استادیار	دانشگاه تهران	

تذکر: این برگه پس از تکمیل توسط هیأت داوران در نخستین صفحه رساله درج گردد.

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب حرم احمدی کریمی دانشجوی مقطع دکتری رشته صنایع نساجی گرایش حصیری که در تاریخ ۱۳۹۶، ۷، ۲۹ از پایان نامه خود تحت عنوان: "تحلیل ابعاد حقوقی و اخلاقی از سبب حقوقی" با کسب درجه سیاسی دفاع نمودم، بدینوسیله شرعاً و قانوناً متعهد می‌شوم:

۱. مطالب مندرج در این پایان نامه / رساله حاصل تحقیق و پژوهش اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده نموده ام، رعایت کامل امانت را نموده، مطابق مقررات، ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ اقدام به ذکر آنها نموده ام.
۲. تمامی یا بخشی از این پایان نامه / رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
۳. مقالات مستخرج از این پایان نامه / رساله کاملاً حاصل کار اینجانب بوده و از هر گونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز نموده ام.
۴. از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان نامه / رساله (یا بیش از ۳۰ درصد همپوشانی) به نشریات و یا کنفرانس های گوناگون خودداری نموده و می‌نمایم.
۵. کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان نامه / رساله متعلق به دانشگاه تهران بوده و متعهد می‌شوم هر گونه بهره مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از تیم اساتید راهنما و مشاور و حوزه پژوهشی دانشکده باشد.
۶. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه تهران از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو: حرم احمدی کریمی

امضاء:

تاریخ: ۱۳۹۶، ۹، ۲۹

تقدیم به:

روح پاک و بزرگواری پدر و مادرم

دریای بیکران فداکاری و عشق، که وجودشان برایم همه مهر بود

چکیده

خون بافتی مایع با قابلیت تجدید تولید در بدن است. به همان اندازه که حیات بخش بوده و کاربردهای درمانی مختلفی دارد، با عوارض و آلودگی های موجود در خود می تواند تهدیدی جدی علیه سلامت و جان انسان باشد. سهولت گرفتن خون و عناصر آن و نیز داعیه مالکیت انسان بر اعضای بدنش، خطری جدی علیه اخلاق و حقوق انسانی است. لذا در راستای حمایت از این حقوق ممنوعیت خرید و فروش خون در قوانین اکثر کشورها راه یافته است. تمهیدات قانونی مبنی بر منع تجارت اعضا و محصولات انسانی، نافی مالیت و ارزش اقتصادی آنها نیست بلکه به لحاظ شأن و کرامت انسانی است. در فرآیند انتقال خون به جهت تعدد اشخاص مرتبط با آن (اعم از اهداکننده، سازمان انتقال خون، بانک خون، مراکز درمانی و بیمار) توافقات و قراردادهای مختلفی به همراه تعهدات به نتیجه و وسیله را در مورد خون ایجاد کرده که بسته به نوع تعهد، حقی را برای طرف دیگر قرارداد مسلم داشته است. امروزه سازمان انتقال خون ایران به عنوان عالی ترین مرجع تامین خون در کشور با نظارت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مبادرت به تولید و توزیع رایگان خون از طریق اهدای داوطلبانه خون و اهداف انسان دوستانه می نماید. در راستای خدمت رسانی عمومی بهداشتی و درمانی، ممکن است خساراتی که ناشی از آلودگی و مخاطرات ذاتی خون است به دریافت کنندگان این ماده حیاتی وارد آید که در حال حاضر رژیم جبران خسارت در قالب بیمه به عنوان حمایتی از حقوق بیماران، سهولت دریافت خسارت وارده و فرض مسوولیت اعمال دولتی محسوب می شود.

واژگان کلیدی: رژیم حقوقی خون، ممنوعیت خرید و فروش، سازمان انتقال خون، مسوولیت قراردادی و قهری انتقال خون.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
بیان مساله.....	۱
سوالات تحقیق.....	۲
فرضیه های تحقیق.....	۲
پیشینه و ضرورت تحقیق.....	۳
اهداف تحقیق.....	۳
روش تحقیق.....	۳
طرح پلان و توجیه آن.....	۳
فصل نخست: ماهیت خون از منظر مادی و حقوقی آن.....	۵
مبحث نخست: ماهیت پزشکی خون و اجزای آن.....	۵
گفتار نخست: معنای لغوی خون.....	۵
گفتار دوم: خون در دوره باستان بر اساس مذهب و فرهنگ های مختلف.....	۶
گفتار سوم: تاریخچه و سیر تکامل انتقال خون در علم پزشکی.....	۱۰
بند نخست: کارکرد پزشکی خون.....	۱۲
بند دوم: اجزا و عناصر تشکیل دهنده خون.....	۱۳
بند سوم: محصولات و انواع فرآورده های خونی.....	۱۶
مبحث دوم: ماهیت خون از دیدگاه حقوق و فقه اسلامی.....	۲۱
گفتار نخست: مفهوم و استعمال واژه خون در قرآن.....	۲۱
بند نخست: زیست شناختی قرآن و بکارگیری واژه علق.....	۲۲
بند دوم: طرح موضوع خون از منظر فقه.....	۲۳
گفتار دوم: مالیت و داد و ستد فقهی خون.....	۲۵

- گفتار سوم: حکم داد و ستد خون از دیدگاه فقه امامیه..... ۲۶
- بند نخست: حرمت مطلق داد و ستد و دلایل موافقان..... ۲۶
- بند دوم: حلیت و جواز داد و ستد و دلایل موافقان..... ۴۱
- گفتار چهارم: حکم داد و ستد خون از دیدگاه فقه اهل سنت..... ۴۳
- بند نخست: فقه حنفی..... ۴۳
- بند دوم: فقه شافعی..... ۴۵
- بند سوم: فقه مالکی..... ۴۶
- بند چهارم: فقه حنبلی..... ۴۷
- گفتار پنجم: نقد و بررسی آرای اهل سنت..... ۴۷
- گفتار ششم: بررسی آرای فقهای شیعه و اهل تسنن..... ۴۸
- گفتار هفتم: نظر فقهای الازهر..... ۴۹
- گفتار هشتم: نظر کنفرانس مجمع فقه اسلامی..... ۴۹
- گفتار نهم: فتاوی مراجع عظام تقلید در مورد خرید و فروش خون..... ۵۲
- مبحث سوم: مفهوم حقوقی خون..... ۵۴
- گفتار نخست: ملاحظات اخلاقی و قانونی حاکم بر پیوند اعضا و انتقال خون..... ۵۴
- بند نخست: اهدای عضو و اخلاق زیستی اسلامی فراملی پیوند..... ۶۰
- بند دوم: رهیافت جواز انتقال خون و پیوند اعضا در مراکز اسلامی..... ۶۰
- گفتار دوم: وضعیت و رابطه شخص بر جسم انسانی..... ۶۷
- بند نخست: رابطه ی حقوقی انسان نسبت به خون..... ۶۹
- بند دوم: رابطه مالکیت..... ۷۰
- بند سوم: رابطه از نوع سلطه و تصرف..... ۷۸
- بند چهارم: رابطه امانی..... ۷۹

۸۱	بند پنجم: حق انتفاع.....
۸۲	بند ششم: حق اختصاص.....
۸۲	گفتار سوم: مالیت خون و امکان معامله آن.....
۸۳	گفتار چهارم: نسبی بودن مفهوم مالیت.....
۸۹	گفتار پنجم: حد و مرز احکام نجاست و حرمت.....
۹۶	فصل دوم: استفاده از خون در فرآیند انتقال و آثار حقوقی آن.....
۹۶	مبحث نخست: مراجع و متولیان مربوط به امر خون و فرآورده های آن.....
۹۶	گفتار نخست: تاسیس سازمان انتقال خون.....
۹۷	بند نخست: ساختار متمرکز انتقال خون.....
۹۸	بند دوم: تاسیس مراکز و توسعه دسترسی.....
۹۹	بند سوم: ارکان سازمان انتقال خون ایران.....
۱۰۱	بند چهارم: وظایف سازمان انتقال خون.....
۱۰۱	بند پنجم: منابع مالی سازمان انتقال خون.....
۱۰۲	بند ششم: شیوه تامین خون سلامت توسط سازمان انتقال خون.....
۱۱۰	گفتار دوم: اشخاص حقوقی و مراکز مرتبط با سازمان انتقال خون.....
۱۱۱	بند نخست: مراکز ارائه کننده خدمات تولیدی و درمانی در زمینه خون.....
۱۱۹	بند دوم: مراکز علمی در زمینه طب و علوم انتقال خون.....
۱۲۰	گفتار سوم: خطرات و عوارض جانبی مرتبط با تزریق خون و فرآورده.....
۱۲۰	بند نخست: واکنش های تزریق.....
۱۲۴	بند دوم: عوارض تأخیری تزریق خون.....
۱۳۳	مبحث دوم: منابع حقوقی خون و دیدگاه نظام های حقوقی.....
۱۳۴	گفتار نخست: اصول اخلاقی و منع کالا انگاری خون از منظر بین المللی.....

- بند نخست: تجارت محصولات انسانی..... ۱۳۷
- بند دوم: استفاده تجاری از خون و مشتقات خونی..... ۱۳۸
- بند سوم: انعکاس اخلاقی اهدای خون در نظام قانونی سایر کشورها..... ۱۴۶
- گفتار دوم: منابع حقوقی مرتبط با خون در نظام حقوقی ایران..... ۱۶۷
- گفتار سوم: منابع حقوقی تامین خون و موضع نظام حقوق خارجی..... ۱۷۴
- بند نخست: اتحادیه اروپا..... ۱۷۴
- مبحث سوم: قراردادهای مربوط به انتقال خون..... ۱۸۷
- گفتار نخست: قراردادهای سازمان انتقال خون به عنوان مرجع تولید و توزیع..... ۱۸۷
- بند نخست: قرارداد سازمان انتقال خون و اهداکنندگان خون..... ۱۸۷
- بند دوم: قرارداد سازمان انتقال خون و مراکز تولید محصولات پلاسمایی..... ۱۹۴
- بند سوم: قرارداد سازمان انتقال خون و مراکز درمانی..... ۱۹۷
- گفتار دوم: قراردادهای گیرندگان خون..... ۱۹۹
- بند نخست: قرارداد اشخاص نیازمند به خون و مراکز درمانی..... ۱۹۹
- بند دوم: قرارداد گیرندگان و اهداکنندگان خون..... ۲۱۷
- بند سوم: قرارداد گیرندگان و سازمان انتقال خون..... ۲۱۸
- مبحث چهارم: مسوولیت مدنی اشخاص در فرآیند انتقال خون..... ۲۲۰
- گفتار نخست: مفهوم ، معانی و هدف مسوولیت مدنی..... ۲۲۰
- بند نخست: مسوولیت قراردادی انتقال خون..... ۲۲۲
- بند دوم: مسوولیت قهری تولید کننده فرآورده های خونی..... ۲۳۴
- بند سوم: امکان انتخاب مسوولیت قراردادی یا قهری توسط زیان دیده..... ۲۳۸
- گفتار دوم: مسوولیت مدنی دولت در انتقال خون آلوده..... ۲۴۱
- بند نخست: پیشینه و تحولات مسوولیت مدنی دولت..... ۲۴۲

بند دوم: ارکان مسوولیت مدنی قهری در زیان ناشی از انتقال خون.....	۲۴۵
بند سوم: خواندگان دعوی نقض سلامتی و زیان انتقال خون.....	۲۸۶
بند چهارم: زیان ناشی از اهدای خون.....	۳۰۰
نتیجه گیری.....	۳۰۲
پیشنهادات.....	۳۰۵
منابع.....	۳۰۶

فهرست جداول

فصل دوم

جدول ۱-۲ راهنمای تشخیص و کنترل واکنش‌های حاد تزریق خون..... ۱۲۳

جدول ۲-۲ عوارض تاخیری..... ۱۳۰

فهرست اشکال

فصل اول

شکل ۱-۱ ترکیبات خون..... ۱۵

شکل ۱-۲ تهیه خون کامل..... ۱۷

مقدمه

بیان مساله

خون بافتی مایع است که در بدن آدمی نقشی حیاتی و اثر گذار داشته و وجود آن نشانی از زندگی است. در گذشته به دلیل عدم پیشرفت علم پزشکی، کاربردی برای آن متصور نبوده و از منظر فقها حرمت و حرمت داد و ستد آن بررسی گردیده است.

مقصود از خون در موضوع بحث حاضر، خونی است که از بدن انسان_ فارغ از جنسیت آن_ بواسطه زخم یا جراحت ناشی از سوزن رگ گیری خون، خارج می شود و جهت استفاده یا به عبارتی مصرف شخص نیازمند به خون، به وی تزریق می گردد. این اقدام به ظاهر ساده پزشکی که در عرض ساعاتی صورت می گیرد، پیوند عمیق و تنگاتنگی با حوزه علوم انسانی و بویژه رشته حقوق پیدا کرده است. البته این فرآیند حیاتی نه تنها در حوزه حقوق خصوصی از منظر مالکیت، قراردادهای و مسوولیت مدنی مدخلیت پیدا کرده است بلکه مراجع دولتی تامین و توزیع خون، آن را با حقوق عمومی مرتبط ساخته، امکان استفاده تجاری و فرض درآمدزایی محصولات خونی در حوزه حقوق تجارت مطرح شده، قواعد انسان دوستانه و اهدای خون در حقوق بشر و یکنواخت سازی استانداردهای تولید و توزیع خون و سیاست های اخلاقی بکارگرفته دولت ها و نیز قراردادهای تهیه پلاسما در کشورهای دیگر آن را در بعد فراملی و حقوق بین الملل نمایان ساخته است.

اگرچه دولت ها با مداخله در روند تولید محصولات خونی در صدد حمایت و حفاظت از سلامت و تامین بهداشت شهروندان تحت سیطره خود درآمدند اما آلودگی ناشی از این فرآورده ها به گونه ای اجتناب ناپذیر است که نظاره گر تراژدی بروز لطمات جسمی، مادی و معنوی ناشی از انتقال خون در اغلب کشورها هستیم.

باید در نظر داشت که این ماده ارزشمند انسانی ذاتا پر مخاطره بوده و مهار ساختن نایمنی آن و دستیابی به فرآورده های خونی عاری از هرگونه نقص و عیب یا به تعبیری محصولی ایمن امری بسیار دشوار یا به عبارتی بنا به نقص دانش پزشکی، ناممکن است.

تعهد به سلامت خون با توجه به پیشرفت دانش پزشکی در ادوار گوناگون متغیر بوده و سازمان انتقال خون ایران به عنوان متولی تامین خون و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی که نظارت بر این سازمان دارد با رعایت مقررات سعی در گزینش داوطلبان اهدای خون و کنترل سلامت آنها و تجهیز امکانات موجود در زمینه غربالگری، ویروس زدایی و انجام آزمایشات لازمه در ارائه خون و نیز مدیریت مصرف خون داشته تا مانعی از ایراد خسارات جبران ناپذیر باشد. با این حال رویه قضائی مسوولیت دولت، جبران لطمات وارده به افراد در اثر تزریق خون و بیمه محصولات خونی در قبال افرادی که از فرآورده های سازمان انتقال خون ایران دچار خسران می شوند، را بازگو می کند.

سوالات تحقیق

دو دسته سوال درباره موضوع حاضر قابلیت طرح دارد. این سوالات عبارتند از:

نخست: سوالات اصلی

- ۱- آیا خون مالیت و ارزش اقتصادی دارد تا بتواند موضوع معامله قرار گیرد؟
- ۲- رژیم حقوقی حاکم بر جبران خسارات ناشی از انتقال خون چگونه است؟

دوم: سوالات فرعی

- ۱- رابطه حقوقی شخص با خونی که از بدن وی اخذ شده چگونه است؟
- ۲- وظیفه تامین و توزیع خون و فرآورده های آن به عهده کدام مرجع است؟ آیا مرجع ذیصلاح در قبال خدمات ارائه شده به نیازمندان خون وجه و ما به ازایی دریافت می کنند؟
- ۳- حقوق بیماران و افراد نیازمند به خون به عنوان گیرنده خون چیست؟

فرضیه های تحقیق

در پاسخ به سوالات اصلی و فرعی که مطرح گردید، فرضیه های زیر قابل ارائه و بررسی است؛

نخست: فرضیه های اصلی

- ۱- خون در بدن مانند شیره درخت است و در علم پزشکی نشانه زندگی است. در حال حاضر خون و فرآورده های خونی دارای فواید عدیده درمانی بوده و در جهت حفظ سلامت و بهبود بیماران مصرف می شود لذا به جهت منافع عقلایی و مالیت آن، به عنوان کالا می تواند موضوع معامله قرار گیرد.
- ۲- زیان ناشی از انتقال خون در پرونده موسوم به هموفیلی ها (خون های آلوده) مبین لزوم جبران خسارت زیاندیدگان بر اساس مسوولیت مدنی و محکومیت دولت می باشد.

دوم: فرضیه های فرعی

- ۱- هر شخصی از بدو تولد بر اعضای بدنش مالکیت دارد. خون نیز به عنوان عضوی از بدن در مالکیت شخص قرار دارد. (الناس مسلطون علی اموالهم و انفسهم)
- ۲- در حال حاضر سازمان انتقال خون ایران بالاترین و تنها مرجع تصمیم گیری در زمینه تامین و توزیع خون و فرآورده های خونی سالم در سطح کشور است که تحت نظارت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی این فعالیت فنی و تخصصی خود را به صورت رایگان و غیر انتفاعی به عهده دارد.
- ۳- افراد نیازمند به خون از انتقال این مایع حیاتی انتظار شفا و بهبودی کامل ندارند اما از جمله حقوق بیمار است که به بیماری دیگری مبتلا نگردد.

پیشینه و ضرورت تحقیق

به لحاظ اهمیت موضوع و بازتابی که پرونده خون های آلوده در پی داشت، تحقیقاتی پیرامون مسوولیت مدنی انتقال خون با توجه به رای هموفیلی ها و لزوم جبران خسارت در قالب مقاله یا پایان نامه کارشناسی ارشد صورت گرفته است اما تاکنون تحقیق یا کتابی در رابطه با مساله خون و جوانب حقوقی متعدد آن در حوزه حقوق خصوصی منتشر نشده است. ضمن اینکه قراردادهای سازمان انتقال خون در امر تولید محصولات پلاسمایی به جهت محرمانه بودن در دسترس عموم نیست و آثار قراردادی آنها تاکنون مورد بررسی واقع نشده است. لذا بررسی قراردادهای خون در این زمینه می تواند ابهامات موجود را تا حدی رفع نماید و از این حیث شفاف سازی آن حتی الامکان ضرورت دارد. همچنین ارائه اطلاعات در زمینه انتقال خون موجب آشنایی با حقوق اطراف قرارداد انتقال خون و اقدام آگاهانه اهداکنندگان و مصرف کنندگان، تعهدات قراردادی و غیر قراردادی و نیز مسوولیت های ناشی از خسارات وارده می گردد.

اهداف تحقیق

- ۱- ممنوعیت کالا انگاری و خرید و فروش خون با توجه به ملاحظات اخلاقی و بررسی قوانین خارجی
- ۲- بررسی روابط حقوقی، تعهدات و مسوولیت های اشخاص مرتبط در فرآیند انتقال خون و شفاف سازی ماهیت روابط قراردادی موجود
- ۳- فرهنگ سازی و ترویج آگاهانه اهدای خون و کمک به هممنوع بدون چشمداشت و توقع مالی
- ۴- حمایت از حقوق زیاندیدگان و ضرورت تبیین رژیم خاص جبران خسارت بدون نیاز به اقامه دعوی
- ۵- تبیین عوارض ناشی از خون و تجویز تزریق خون در موارد ضرورت و اورژانسی که نتیجه کاهش دعاوی جبران خسارت انتقال خون را در بر خواهد داشت

روش تحقیق

گردآوری اطلاعات و منابع کتابخانه ای همراه با بررسی میدانی و مراجعه به سازمان انتقال خون ایران جهت بررسی قراردادها، نقطه نظرات مدیر عامل و اداره حقوقی سازمان انتقال خون، مراجعه به محاکم دادگستری و مطالعه آرای صادره در این خصوص، تحلیل رویه قضایی موجود و نقطه نظرات قضات صادر کننده احکام

طرح پلان و توجیه آن

این تحقیق در دو فصل ارائه شده است. در فصل نخست ماهیت خون از منظر مادی و حقوقی آن بررسی می شود. در این فصل شناسایی خون و اجزا و عناصر متشکله آن به لحاظ کاربرد پزشکی و سپس

دیدگاه حقوقی و فقهی خون در باب مالیت و داد و ستد خون و رابطه مالکیت اشخاص بر خون یا به عبارتی حقوق اشخاص بر خون، حوزه اموال و مالکیت خون مورد پژوهش قرار می گیرد. در فصل دوم نیز استفاده از خون در فرآیند انتقال و آثار حقوقی آن، بررسی خواهد شد. با این توضیح که به لحاظ مداخله اشخاص متعدد در این فرآیند، روابط حقوقی متفاوتی از اهدای خون تا انتقال خون به بیمار برقرار می شود که هر یک آثار خاص خود را داشته و مسوولیت هایی را بوجود می آورد لذا در این فصل دو حوزه قراردادهای و مسوولیت مدنی محل بحث است.

فصل نخست: ماهیت خون از منظر مادی و حقوقی آن

مبحث نخست: ماهیت پزشکی خون و اجزای آن

امروزه با پیشرفت دانش پزشکی و استفاده‌های گوناگون از خون انسان و فرآورده‌های آن، این ماده نقش و جایگاه ویژه و حیاتی یافته است. در واقع بدون بهره‌وری از خون و فرآورده‌های آن گردونه عظیم درمان نمی‌چرخد و بسیاری از جراحی‌ها ناممکن خواهد بود. چه ثمره و منفعتی بالاتر از این که جان مصدومی که بر اثر خون‌ریزی شدید در حال مرگ است، با تزریق چند سی سی خون نجات یابد یا اشخاص مبتلا به بیماری‌های خونی در اثر دستیابی به خون و فرآورده‌های خونی حیاتشان استمرار یافته و آرامش خاطر پیدا کنند.

اما علیرغم توسعه و پیشروی علم پزشکی در زمینه طب انتقال خون، تاکنون ماده‌ای به صورت جایگزینی کامل این مایع حیاتی یافت نشده و فقدان یا ضرورت خون جز از طریق گرفتن آن از بدن شخص دیگر و از راه تزریق به بدن شخص نیازمند میسر نمی‌باشد. اگر چه محصولات و مشتقات بدست آمده از خون تحت عنوان فرآورده‌های خونی نقشی بسزا در درمان بیماری‌ها بالخصوص بیماری‌های خونی دارند اما هر کدام از این فرآورده‌ها حسب مورد شامل بخشی از سلولهای خونی اخذ شده هستند یا در اثر انجام فعل و انفعالاتی که در ساخت داروهای خونی بر روی خون انجام می‌گردد تا حدی تغییر ماهیت داده و به فرآورده و محصولی نوین مبدل می‌شوند که اطلاق عنوان خون به آن، از دیدگاه پزشکی تا حدی دشوار می‌گردد.

بنا به اهمیت و ضرورت روند درمانی و اهداف پزشکی به این بافت مایع موجود در بدن، نقل و انتقال آن مورد بحث فقها و حقوقدانان قرار گرفته است لذا در این مبحث به شناسایی خون، بررسی روند تکاملی انتقال خون و اجزا و عناصر متشکله آن از دیدگاه علمی و پزشکی می‌پردازیم بدین منظور که با ماهیت شناسی این پدیده طبیعی موجود در بدن، بتوان از منظر فقهی و حقوقی آثار مترتب بر آن را بررسی نماییم.

گفتار نخست: معنای لغوی خون

در لغت نامه دهخدا خون چنین تعریف شده است: مایعی است سرخ رنگ در بدن جانداران و آن یکی از اخلاط اربعه است به نزد قدما... ماده‌ای قرمز رنگ و سیال که در رگهای بدن (وریدها + شریانها) جریان دارد و مرکب است از دو قسمت: ۱- سلولهای کوچکی به نام "گلبول قرمز" و "گلبول سفید" ۲- ماده سیالی موسوم به «پلازما» که قسمت اعظم خون را تشکیل می‌دهد و وظیفه مهمی در بدن آدمی دارد... مایعی سرخ که دوران می‌کند در شرابین و آورده انسان و دیگر حیوانات فقاری. غذاهائی که انسان و دیگر حیوانات فقاری می‌خورند پس از حصول میعان جذب و در خون داخل می‌گردند و بواسطه یک سلسله از مجاری یعنی شرابین در همه اجزای بدن برده میشوند و خون شربانی وقتی که

سرخ رنگین باشد دلیل بر سلامتی شخص است و چون کم‌رنگ گردد دلیل بر حدوث بیماری مخصوصی است که انمی گویند و اطبا در مداوای آن نوعاً آهن استعمال می‌کنند. خون وریدی همیشه سرخی سیاهرنگی دارد و حیوانات پستاندار و طیور دارای خون گرم اند یعنی خون آنها حرارتی دارد فوق حرارت محیط و خزنده‌ها و ماهیها خونشان سرد است یعنی دارای همان حرارتی است که آنان در میان آن زندگی می‌کنند و رنگ خون پستانداران و طیور و خزنده‌ها و ماهیها سرخ است و خون صدفها سفید می‌باشد.

مایعی است قرمز رنگ که در قلب و سرخرگها و سیاهرگها و مویرگها جریان دارد در انسان در حدود ۱/۳ وزن بدن را تشکیل میدهد و مرد بالغ متوسط القامه در حال عادی ۶ لیتر خون در بدن دارد. خون اکسیژن و غذا به بافتهای بدن می‌رساند و انیدریدکربونیک و فضولات دیگر را برای دفع شدن حمل میکند خون انسان عبارت است از مایعی موسوم به پلاسما که در آن گویچه‌های سرخ (سرخ‌خونی از این گویچه‌هاست) گویچه سفید و پلاکت‌ها (که در بستن خون دخالت دارند) شناورند بیشتر پلاسما آب است و در آن املاح، مواد غذایی، گازهای انیدرید کربونیک و اکسیژن و ازت و نیز هورمونها و پادتن‌ها وجود دارد.^۱

فرهنگ فارسی معین، خون را اینگونه تعریف کرده است: "مایعی سرخ رنگ که در رگ‌های بدن جانوران جریان دارد و تغذیه بدن از آن تأمین می‌شود. خون مرکب از گلبول‌های سرخ و سفید است؛ خون به پا کردن کنایه از: جنگ و جدال سخت و خونین برپا کردن.؛ خون خود را کثیف کردن کنایه از: عصبانی شدن"^۲.

از لحاظ فرهنگ لغت عمید نیز، خون اسم بوده و معادل پهلوی آن "Xun" می‌باشد و تعریف زیست‌شناسی آن عبارتست از مایعی سرخ‌رنگ و مرکب از گلبول قرمز، گلبول سفید، پلاسما، و ذرات شناور که در تمام رگ‌ها جریان دارد....خون مجاز از کشتن است. مترادف آن واژگانی چون "دم"، "خوناب" و "خونابه" بوده و معادل انگلیسی آن "Blood"، "Gore"، "Hemo" قرار داشته و در زبان عربی نیز معادل "اطعن"، "دم" و "سائل" می‌باشد.^۳

گفتار دوم: خون در دوره باستان بر اساس مذهب و فرهنگ‌های مختلف

خون در طول تاریخ حیات بشر همواره بخشی از زندگی و تفکر انسانی بوده است. در اولین شواهد، انسان اولیه همیشه خون را مترادف با مرگ و زندگی می‌دید به هنگام شکار با خونریزی از حیوان، تسلط انسان امکانپذیر می‌شد و بالعکس با از دست دادن خون قدرت حیات و زندگی هم از دست می‌رفت و با همین دید، خون وسیله حیات و زندگی در نگاه انسان اولیه بود.^۴ از طرفی دیگر به لحاظ اهمیت خون

^۱ - دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، انتشارات دانشگاه تهران، ج ۳، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۷، ص ۲۳۷

^۲ - معین، محمد، فرهنگ معین، انتشارات امیرکبیر، ج ۲، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۱، ص ۱۲۵۴

^۳ - عمید، حسن، فرهنگ فارسی، انتشارات راه رشد، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۹، ص ۶۳۴

^۴ - پور فتح اله، علی اکبر، طب انتقال خون گذشته، حال و آینده، فصلنامه پژوهشی خون، دوره ۲، زمستان ۱۳۸۴، شماره ۷، ص ۲۸۷